

NA HRANICÍCH IMPÉRIA EXTRA FINES IMPERII

JAROSLAVU TEJRALOVI K 80. NAROZENINÁM

NA HRANICÍCH IMPÉRIA

EXTRA FINES IMPERII

JAROSLAVU TEJRALOVI K 80. NAROZENINÁM

NA HRANICÍCH IMPÉRIA EXTRA FINES IMPERII

JAROSLAVU TEJRALOVI K 80. NAROZENINÁM

MASARYKOVA UNIVERZITA
ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV AKADEMIE VĚD ČR, BRNO, v. v. i.

BRNO 2017

Na obálce:

římské bronzové závěsné kování pochvy meče, nalezeno na Hradisku u Mušova, druhá polovina 2. století

© 2017 Masarykova univerzita
© 2017 Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.

ISBN 978-80-210-8579-4 (Masarykova univerzita)
ISBN 978-80-7524-008-8 (Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.)

OBSAH

Pavel Kouřil Laudatio ad honorem domini Jaroslava Tejral	7
Zdeněk Měřínský † Ad multos annos	9
Eduard Droberjar Jaroslav Tejral – jubileum významného evropského vědce-archeologa	15
Dagmar Jelínková Bibliografie Jaroslava Tejrala	20
Jacek Andrzejowski The Forgotten Gold – the Neckring from Plebanka, Kujawy	31
Jarmila Bednaříková Ženy v langobardských zákonících	47
Szilvia Bíró – Péter Tomka Über die mysteriöse „schwarze Schicht“ und das sog. „hunnenzeitliche Gräberfeld“ von Győr-Széchenyi platz	53
Kristian Elschek Ausgewählte Funde und Befunde aus der Zeit der Markomannenkriege von Zohor und dem westslowakischen Limesvorland	73
Igor Gavritukhin Glass Vessels of the Final of the Chernyakhov Culture	83
Franz Glaser Fundverfälschung – Bildverfälschung	111
Stefan Groh Neue Forschungen zu temporären römerzeitlichen Lagern in der Germania Magna (Niederösterreich)	117
Erik Hrnčiarik – Klára Kuzmová Vessels Depicted on Roman Silver Tableware from Graves of the Germanic Elites in the Territory of Slovakia	125
Jan Jílek Spony barbarské provenience z doby římské ve východních Čechách	141
Marek Kalábek – Jaroslav Peška – Helena Svobodová-Svitavská – Zdeněk Vaněček (s příspěvkem Martina Holuba) Dosavadní výsledky výzkumu krátkodobého tábora římské armády v Olomouci-Neředíně	165
Maciej Karwowski Middle La Tène Brooches of Variant Kozuchów	191
Michel Kazanski On the Funerary Rite of a Hunnic-time 'Princely' Burial at Concești	197
Titus Kolník – Ján Rajtár Das Urnengrab 2 aus Kostolná pri Dunaji mit einem römischen Schwert mit Buntmetallinkrustation	209

Eduard Krekovič Romani, Germani, Sarmatae	227
Petr Kubín Poznámka k tzv. protochristianizaci našeho území: k nálezu lampy u Rakvic (okr. Břeclav)	231
Ernst Lauermann Zum Forschungsstand der Römischen Kaiserzeit und der Völkerwanderungszeit im norddanubischen Niederösterreich	235
Nina Lau – Karol Pieta Die antike Öffnung des Kammergrabes von Poprad-Matejovce	255
Michail Ljubičev Die Chronologie der Černjachov-Kultur östlich des Dnepr und das chronologische System von Jaroslav Tejral	267
Magdalena Mączyńska – Ireneusz Jakubczyk Das Gräberfeld Żerniki Wielkie/Gross Sürding – Alte und neue Probleme	287
Renata Madyda-Legutko – Judyta Rodzińska-Nowak Reich verzierte frühkaiserzeitliche Fibeln aus dem südöstlichen Polen	301
Boris Magomedov Conical Spindlewhorls in Chernyakhov Culture	315
Anna Mastykova The Dating of Beads from the 'Royal' Barrow of Žuráň	327
Andrey M. Oblomsky Chronology of the Upper Don Archaeological Sites Belonging to the Great Migration Epoch	335
Vladimír Salač Jak a kdy se z keltských oppid stala města. Z dějin bádání o laténských sídlištích	351
Oleg Sharov The Details of Roman/Germanic Harness Decorations from the Kuban Area	357
Jan Schuster Fibeln vom Typ Dybäck/ Independența als Beispiel weitreichender Kontakte zwischen Nord- und Südosteuropa an der Schwelle zur Völkerwanderungszeit	371
Jaromír Šmerda Předběžné poznámky k počátku a konci pohřbívání na nekropoli z mladší fáze doby stěhování národů v Kyjově	381
Lubomira Tyszler Central Gaulish Bowls of Casurius North of the Middle Danube. Reflection Chronological-Cultural	397
Daniel Winger – Uta von Freeden Funde und Befunde. Untrennbare Einheit? Beobachtungen zu den langobardenzeitlichen Nekropolen Holubice und Lužice	417
Tomáš Zeman Peltoidní kování koňského postroje z germánského sídliště v Hrubé Vrbce	439

Laudatio ad honorem domini Jaroslava Tejrala

Se záviděníhodným entuziasmem, v plném nasazení duševním i fyzickým oslavil 80 let své životní poutě doc. PhDr. Jaroslav Tejral, DrSc., rodák z jihomoravských Valtic, kde jako druhé z dvojčat spatřil světlo světa dne 28. srpna roku 1933 a společně se svým bratrem tak přinesl dlouho očekávanou radost do rodiny lékaře, praktikujícího ve Valticích a posléze v Břeclavi. Při této významné a výjimečné příležitosti se jeho kolegové, přátelé a žáci rozhodli vydat sborník příspěvků, jako výraz uznání jubilantovy dlouholeté badatelské, organizační i pedagogické činnosti.

Jaroslavovo dětství, dospívání i vstup na profesionální dráhu však nebyly vůbec jednoduché. Na podzim roku 1938, kdy byla Břeclav anektována Němci, byla celá rodina nucena se vystěhovat a útočiště našla na Vyškovsku, v obci Bošovice, v líbezném krajině při západním okraji Ždánického lesa. Zde také Jaroslav v letech 1939–1945 navštěvoval obecní školu, aby byl v roce 1946 přijat do reálného gymnázia v Brně na Antonínské ulici, kde na jaře roku 1952 složil maturitu. Snad to byla historií a památkami prosycená krajina jeho dětství, snad to byla v té době ještě nezdevastovaná bošovická tvrz, jež vnímavého žáka a studenta přivedly k hlubokému zájmu o historii a zpočátku i o středověká opevněná sídla. Proto již v roce 1953 začal fakultativně navštěvovat vybrané přednášky na Filosofické fakultě UJEP v Brně, avšak vstup na univerzitu se mu z kádrových důvodů nezdařil. Krátkou dobu proto působil jako dělník na výzkumech Archeologického ústavu ČSAV v Brně, brzy však musel nastoupit základní vojenskou službu u tehdejších PTP (pomocných technických praporů) nejprve na východním Slovensku v Podolinci, později v Rajhradě u Brna. I za těchto nepříznivých okolností usiloval o přijetí ke studiu archeologie, což se mu skutečně později podařilo. Již za studií jej přitahovala problematika doby římské, vyjádřená i v zaměření jeho diplomové práce „Morava ve starší době římské“ a toto směřování se mu stalo osudným pro celou další odbornou kariéru; nutno říci, že zcela jednoznačně ku prospěchu studované periody a české i evropské archeologie jako celku.

V závěru roku 1959 nastoupil opět jako dělník a zanedlouho poté jako odborný asistent do Archeologického ústavu v Brně. Po několika letech strávených na mikulčickém základně, kde se zúčastnil rozsáhlých odkryvů velkomoravských církevních staveb (6. až 10. kostel) byl v polovině 60. let převeden na brněnské pracoviště. Zde se konečně mohl plně věnovat svému obdoby a postupně se začal zabývat těmi vědeckými problémy, které u nás doposud nebyly řešeny anebo stály na okraji zájmu odborné veřejnosti, tzn. otázkami doby římské a stěhování národů v širším středoevropském a evropském kontextu. V průběhu 60.–90. let tak publikoval řadu studií a monografií (viz bibliografie), jež nalezly kladný ohlas jak v domácí, tak i zahraniční litera-

tuře (zvláště rakouské, německé, polské a v poslední době i francouzské, anglické a ruské) a jsou hodnoceny jako nesporný přínos pro poznání fundamentálních otázek dějinného vývoje zejména v oblastech severně od středního Dunaje.

V souvislosti se sledovanou tematikou systematicky rozvinul i výzkum dosud jediného archeologicky zkoumaného antického objektu na území Čech a Moravy – římského opevnění z 2. stol. n. l. nedaleko zaniklé obce Mušov – jež přinesl v mnoha ohledech překvapivé a nečekané výsledky. K zásluhám jubilantovým nesporně patří rovněž navázání (zvláště od 90. let) úzké spolupráce s předními zahraničními vědeckými institucemi, řešícími stejné či obdobné problémy a z nich plynoucí projekty. Vysoké renomé v zainteresovaných kruzích jej přivedlo také k účasti na významných mezinárodních výstavách, kdy byla nezdárka uplatněna jeho koncepce vidění studované problematiky („Germanen, Hunnen und Awaren“ – Norimberk 1987, Frankfurt 1988, „Die Langobarden“ – Hamburk 1988, „L'or des princes barbares“ – Paříž 2000–2001, Mannheim 2001, atd.)

Pominout nelze ani Tejralovu činnost ve funkci ředitele brněnského archeologického ústavu (1990–1998), která zejména v době překotných změn a v kontextu s tím i výrazné redukce jednotlivých ústavů akademie věd, představovala nepochybně stabilizující prvek, projevující se zejména ve vypracování nové vědecko-výzkumné koncepce instituce, s jistými modifikacemi v podstatě platné do současnosti. Součástí této koncepce bylo i navázání těsných pracovních kontaktů s vysokými školami (UK v Praze, MU v Brně, SU v Opavě) a stejně tak se zahraničními partnery, zajištěné dvoustrannými dohodami a smlouvami. V rámci této kooperace probíhalo i jeho pedagogické působení, týkající se převážně základů římské limitní archeologie.

Daly by se jistě vyzdvihnout mnohé další aktivity, připomeňme jen, že jeho hlubokému a ryzímu badatelství se dostalo ocenění také v mezinárodním měřítku, když byl jmenován dopisujícím členem Německého archeologického ústavu, řádným členem Rakouského archeologického ústavu, dopisujícím členem Rakouské akademie věd, čestným členem Polské archeologické společnosti atd. Kromě toho byl dlouholetým členem stálé rady Unie věd prehistorických a protohistorických za Českou republiku, předsedou Českého komitétu archeologického a předsedou Vědecké rady brněnského archeologického ústavu.

Jaroslav Tejral patří bezesporu k našim nejplodnějším badatelům, a to nejen kvantitou svých výstupů, ale především jejich kvalitou. Jeho zápal pro věc je imponující, ale i inspirující. Je stále schopen vytyčovat nové cíle, uvážlivě volit prostředky (metodu) a cesty k jejich dosažení. Je otevřený nejnovějším trendům, ba co více, je schopen je vstřebat a přijmout či naopak modifikovat anebo seriózně a někdy i vášnivě s nimi polemizovat. To ostatně prokázal i ve svých posledních pracích – monografii „Einheimische und

Fremde. Das norddanubische Gebiet zur Zeit der Völkerwanderung“, Brno 2011 a kolektivním díle „Langobardische Gräberfelder in Mähren I.“, Brno 2011.

Přejme mu, ať mu jeho pracovní nasazení vydrží ještě dlouhá léta a zejména ať mu stále slouží zdraví.

Mnogaja ljeta/Ad multos annos

Pavel Kouřil

Laudatio ad honorem domini Jaroslaoui Tejral

With an enviable enthusiasm and in all mental and physical strength, doc. PhDr. Jaroslav Tejral, DrSc. celebrated 80 years of his journey through life. He is a native of Valtice in South Moravia, where he was born as the second twin on 28 August 1933 and together with his brother brought long-awaited joy to the family of a general practitioner in Valtice and later in Břeclav. His colleagues, friends and disciples decided to publish a volume of collected papers on this important and unique occasion, which should appreciate the long-time activity of the jubilarian in the field of research, organisation and education.

Jaroslav's childhood, youth and start of professional career, however, were by far not easy. In the fall of 1938, when Břeclav was annexed by the Germans, the whole family was forced to move out and find refuge in the village of Bošovice near Vyškov, in a picturesque landscape at the western border of Ždánice Forest. Jaroslav went to local elementary school in 1939–1945 and in 1946 he was admitted to gymnasium (secondary school) in the Antonínská Street in Brno, from which he graduated in 1952. It may have been either the country of his childhood, rich in history and monuments, or the then still undevastated fortified house at Bošovice, which awakened in this perceptive pupil and student a deep interest in history and initially also in medieval fortified residences. That is why in 1953 already, he began to optionally attend selective courses in the Faculty of Arts of the Jan Evangelista Purkyně University in Brno, but he could not study in the university for a bad character reference. Therefore he worked for a short time as ordinary labourer in excavations conducted by the Institute of Archaeology of the Czechoslovak Academy of Sciences in Brno. However, soon he was called up for military service in the then Auxiliary Technical Battalions, first in Podolínec in East Slovakia, later in Rajhrad near Brno. Even in these unfavourable circumstances he strived for admittance to archaeology studies until he succeeded. During his studies already, he felt attracted by the problems of the Roman Period, which was also reflected in the topic of his degree thesis "Moravia in the Early Roman Period" and this orien-

tation then marked his whole professional career; we must say that it was indisputably to the benefit of the studied period and Czech as well as European archaeology as a whole. In the end of 1959 he began to work again as ordinary labourer and shortly thereafter as research fellow in the Institute of Archaeology in Brno. After having spent several years at the research base in Mikulčice, where he participated in large-scale excavations of Great Moravian sacred architecture (churches No. 6–10), he was transferred to the Brno department in the mid 1960s. Here he could finally pay full attention to "his" period and began to be gradually concerned with scientific problems which, until then, were not treated at all or remained on the periphery of interest of professional community – that is, problems of the Roman Period and Migration Period in a wider Central European and European context. In the course of the 1960s–1990s he published many studies and monographs (see Bibliography), which found positive response both in Czech and in foreign literature (especially Austrian, German, Polish and recently also French, English and Russian) and are considered to be of indisputable benefit to the study of fundamental questions of historical development, mainly in territories to the north of Middle Danube.

In connection with the topic in question, the systematic research on the so far only archaeologically examined antique feature on the territory of Bohemia and Moravia – the 2nd century AD Roman fortification near the deserted village of Mušov – yielded in many regards surprising and unexpected results. Among the merits of the jubilarian indisputably also counts the established (especially since the 1990s) narrow cooperation with top foreign scientific institutions which are concerned with the same or similar problems and related projects. The high prestige in professional circles made him take part in important international exhibitions, which often made use of his conception and view of the problem studied („Germanen, Hunnen und Awaren“ – Nuremberg 1987, Frankfurt 1988, „Die Langobarden“ – Hamburg 1988, „L'or des princes barbares“ – Paris 2000–2001, Mannheim 2001, etc.).

We must also mention Tejral's activity in the position of the director of the Institute of Archaeology in Brno (1990–1998). Especially at the time of rapid changes and the related distinct reduction of individual institutes of the Czech Academy of Sciences he undoubtedly represented a stabilising element reflected in a new scientific and research conception of the institution, which after some modifications is in principle still valid today. This conception also involved establishment of tight working contacts with universities (Charles University in Prague, Masaryk University in Brno, Silesian University in Opava) and with foreign partners, which were secured by bilateral agreements and contracts. Within the scope of this cooperation he also

performed his educational activity which mainly concerned the basics of Roman Limes archaeology.

Many other activities also could be accentuated and it should be remarked that his in depth and pure explorative activity was also appreciated on an international scale, when he was appointed a corresponding member of the German Archaeological Institute, ordinary member of the Austrian Archaeological Institute, corresponding member of the Austrian Academy of Sciences, honorary member of the Polish Archaeological Society, etc. Besides this, he also was a long-time member of the Permanent Board of the Union of Prehistoric and Protohistoric Sciences for the Czech Republic, chairman of the Czech Archaeological Committee and chairman of the Scientific Board of the Institute of Archaeology in Brno.

Jaroslav Tejral undoubtedly counts among our most prolific researchers, not only by the quantity of his outputs, but also due to their quality. His professional ardour is imposing but also inspiring. He is always able to set up new goals, choose prudently the means (method) and ways to achieve them. He is open towards the newest trends, moreover, he is able to absorb and accept or, on the contrary, modify them, or argue against them seriously and sometimes even passionately. This, after all, was also exemplified in his most recent works – the monograph „Einheimische und Fremde. Das norddanubische Gebiet zur Zeit der Völkerwanderung“, Brno 2011 and the collective work „Langobardische Gräberfelder in Mähren I.“, Brno 2011.

May his working commitment last for many years and, above all, may he live long in good health.

Mnogaja ljeta/Ad multos annos

Pavel Kouřil

Ad multos annos

Léta pádí nezadržitelně a doba vymknutá z kloubů šílí, zejména v posledních letech. Ale ty Jaroslave jsi jistě stále těch téměř čtyřiceti let, kdy jsme se poprvé setkali u příležitosti dnes jistě již legendárního symposia ke dvacátému výročí od zahájení výzkumů v Mikulčicích, jehož se zúčastnila řada tehdejších předních osobností slovanské archeologie, jako byl B. A. Rybakov z Moskvy, W. Hensel z Varšavy či J. Herrmann z tehdejšího východního Berlína a také bývalý rektor tehdy University J. E. Purkyně, kde jsem ještě za jeho rektorství na konci „zlatých šedesátých let“ začal své studium, T. Martinec. Tento nezapomenutelný bývalý rektor univerzity šel z nudy a recese umývat s uklízečkami nádobí po předchozím večerním zasedání.

Já jsem byl tehdy po absolvování studia prehistorie a etnografie na FF UJEP v roce 1972 a po odstranění B. Dostála z funkce vedoucího Katedry prehistorie v následujícím roce 1973 začínající „neperspektivní“ asistent a působil jsem jako technik na archeologickém výzkumu slovanského hradiště Pohansko u Břeclavi. A tehdy mě Jaroslav spolu se Zdeňkem Klanicou pozvali dodatečně na toto zasedání a tam došlo k nezapomenutelnému setkání s akademikem J. Poulikem, kterému jsem se vyhýbal, neboť jsem novopečený a náležitě sebevědomý absolvent pronesl cosi drzého k jedné pracovníci Archeologického ústavu ČSAV v Brně. A tam došlo u příležitosti toho, co je pro každého nutností a kam „chodil i císař pán pěšky“ k rozhovoru na téma: „Víš o tom konkursu na místo odborného pracovníka Archeologického ústavu v Brně“. Samozřejmě jsem o něm věděl, ale chtěl jsem odejít do Nitry, kam jsem se hlásil do vědecké aspirantury, jak se tehdy nazývalo doktorské studium, a tak jsem „dělal blbýho“, že ne. Výzvu „přihlaš se“ od samého akademika jsem nemohl odmítnout. Až po letech mi při nějakém zasedání při dobrém víně Jaroslav prozradil: „My jsme ho tam za tebou se Zdeňkem poslali“.

A tak počala moje nová životní etapa spojená na patnáct let s Archeologickým ústavem ČSAV v Brně a především s Jaroslavem, jenž mě zasvěcoval do úskalí i předností života této instituce, zejména v době, kdy zastupoval Zdeňka Klanicu pobývajícího na ročním studijním pobytu v Moskvě, ve vedení výzkumu v Mikulčicích. Tam ostatně po ukončení vysokoškolských studií začínal a prakticky vedl zejména terénní odkryvy a dokumentaci u VI., VIII. a IX. kostela i na jiných místech. A toto přátelství nám zůstalo na celý život. Mohl bych vzpomínat na další mnohdy zábavné, ale hlavně zásadní události, jichž jsme byli nejen svědky, ale někdy i spoluúčastníky. O tom všem někdy příště. Zejména to byla tvá úloha po roce 1989, kdy jsi stanul na osm let v čele brněnského archeologického ústavu, jehož novou koncepci jsi aktivně formoval a je základem činnosti pracoviště dodnes. Ale to již jsem pracovníkem této přední archeologické instituce nebyl, neboť po krátkém působení v Moravském zem-

ském muzeu v Brně během let 1989–1994, jsem přešel na Filozofickou fakultu Masarykovy univerzity v Brně. To je již jiná kapitola, ale naše přátelské i odborné styky trvají dále, včetně tvého pedagogického působení na Ústavu archeologie a muzeologie FF MU v Brně.

Milý Jaroslave, do dalších let ti přeji pevné zdraví a hlavně další publikace i ediční počiny, které výrazně obohacují naše vědomosti o době římské a stěhování národů, a činí tě předním odborníkem na tuto problematiku v evropském kontextu.

Ad multos annos

† Zdeněk Měřinský

Ad multos annos

Years go by very fast and the time went mad, mainly in the past few years. But you, Jaroslav, are a fixed star for almost forty years since we met for the first time on the occasion of an already legendary symposium celebrating the twentieth anniversary of the beginning of excavations at Mikulčice. This symposium was attended by many leading personalities in the then Slavic archaeology, among them B. A. Rybakov from Moscow, W. Hensel from Warsaw or J. Herrmann from the then eastern Berlin, as well as T. Martinec – former Rector of the then Jan Evangelista Purkyně University, where I started my studies still under his rectorship at the end of the “golden sixties”. To kill the time and have some fun, this unforgettable former university rector helped the cleaning ladies wash dishes after previous evening session.

After having completed my studies in prehistory and ethnography at the Faculty of Arts of the Jan Evangelista Purkyně University in 1972 and after removal of B. Dostál from the position of Chair Holder at the Chair of Prehistory in the next year 1973, I was a beginning assistant “with poor prospect” and I worked as a technician in archaeological excavations of the Slavic stronghold Pohansko near Břeclav. And in those days, Jaroslav together with Zdeněk Klanica invited me to attend the above event. There I met under peculiar circumstances the academician J. Poulík, whom I avoided at that time, because, being a fresh and pretty self-confident graduate, I said something impertinent to a female co-worker of the Institute of Archaeology of the Czechoslovak Academy of Sciences in Brno. And when I went “where even the emperor must go on foot” to do the necessary business, I held a conversation about the following topic: “Do you know about that competition for the position of a professional co-worker of the Institute of Archaeology in Brno?” Of course I knew about it, but I wanted to leave to Nitra where I applied for a research fellow position, as the doctoral studies were called at that

time, so I pretended to know nothing about and said “no”. But I could not say “no” when an academician invited me to apply for the position. Only many years later, during some meeting with good wine, Jaroslav revealed a secret to me: “Me and Zdeněk, we have sent him to meet you there”.

And so began a new phase of my life connected for fifteen years with the Institute of Archaeology of the Czechoslovak Academy of Sciences in Brno and mainly with Jaroslav, who initiated me into the difficulties and advantages of the life in this institution. Particularly in the period when he acted as a deputy for Zdeněk Klanica, who spent a one-year-long research fellowship in Moscow, in his position of the site director at Mikulčice. This, after all, was his first workplace after completion of university studies – he was mainly responsible for excavations and documentation of the churches No. VI, VIII and IX as well as of other places. And we maintained this friendship through our lives. I could remember some other important events, often funny, in which we were not only witnesses, but sometimes also participants. About this all maybe next time. It was mainly your role after 1989, when you became for eight years the head of the Institute of Archaeology in Brno, whose new conception was actively formed by you and is still the base of all activities in this institution. But at that time I already did not work in this archaeological institution, because after a short period in the Moravian Museum in Brno in 1989–1994 I went to the Faculty of Arts of the Masaryk University in Brno. This already is another chapter, but our friendly as well as professional contacts still last, including your educational activity at the Department of Archaeology and Museology, Faculty of Arts, Masaryk University in Brno.

Dear Jaroslav, I wish you for the coming years all the best and mainly new publications and editorial work, which distinctly enrich our knowledge about the Roman Period and Migration Period and make you to a top expert in this field in European context.

Ad multos annos

† Zdeněk Měřinský

THE FORGOTTEN GOLD – THE NECKRING FROM PLEBANKA, KUJAWY

JACEK ANDRZEJOWSKI

Abstract: In the summer of 1919, Józef Kostrzewski, the head of the Chair of Prehistory, University of Poznań, went on a tour of the Polish museums. The materials collected then are priceless today, as they are often the only marks of the museum pieces unknown from other sources, which were damaged or lost during WW II.

One of such pieces is a fragment of a twisted golden necklace with a pear-shaped fastening (type ÄEG 376), discovered at Plebanka (today in Aleksandrów Kujawski County) just before the outbreak of WW I. This piece belongs to a group of elite ornaments recognized as the symbols of power, mainly known in Scandinavia, and it is one of the rare individual specimens found to the south of the Baltic Sea. It is also the first of its kind found in the area of the Przeworsk Culture. The unique nature of this find is emphasized by its discovery in a cremation grave – out of some 20 such necklaces, only three have been found in the graves, with only one found in a cremation grave (Heffinds on Gotland). As there are no more information about other pieces found in that grave, the necklace from Plebanka may only be dated generally to the 3rd century AD.

Key words: Plebanka, Kujawy Region – Roman Period – Przeworsk Culture – gold neckring – elite graves

DAS VERGESSENE GOLD – EIN HALSRING AUS PLEBANKA (KUJAWIEN)

Abstract: Im Sommer 1919 unternahm Józef Kostrzewski, Inhaber des Lehrstuhls für Vorgeschichte an der Universität zu Posen, eine Rundfahrt durch die polnischen Museen. Das Dokumentationsmaterial, das er damals aufgesammelt hatte, ist heutzutage äußerst wertvoll, denn in vielen Fällen enthält es die einzigen Eintragungen über kostbare Gegenstände aus Museumssammlungen, die während des Zweiten Weltkrieges zerstört wurden oder verloren gegangen sind.

Einen dieser Gegenstände repräsentiert auch das Fragment von einem tordierten goldenen Halsring mit birnenförmigem Verschluss (Typ ÄEG 376), der bei Plebanka (heutiger Bezirk Aleksandrów Kujawski) kurz vor dem Ausbruch des Ersten Weltkrieges entdeckt wurde. Dieses Artefakt fällt in die Kategorie des Prestigeschmucks, der als Abzeichen der Macht angesehen wurde. Solche Artefakte kennen wir vor allem aus Skandinavien und das Exemplar aus Plebanka repräsentiert einen der wenigen Einzelfunde von diesem Typ auf dem Gebiet südlich der Ostsee. Es ist gleichzeitig auch der erste Fund dieser Art auf dem Gebiet der Przeworsk-Kultur. Den einmaligen Charakter dieses Artefakts unterstreicht auch die Tatsache, dass es in einem Brandgrab gefunden wurde – nur drei von insgesamt etwa 20

bekannten Halsringen dieses Typs fand man in Gräbern, nur einen davon in einem Brandgrab (Heffinds auf Gotland). Da wir aus dem betreffenden Grab sonst kein anderes Fundmaterial kennen, können wir den Halsring aus Plebanka nur allgemein ins 3. Jahrhundert n. Chr. datieren.

Schlüsselwörter: Plebanka, Kujawien – römische Kaiserzeit – Przeworsk-Kultur – goldener Halsring – Elitegräber

ZAPOMENUTÉ ZLATO – NÁKRČNÍK Z PLEBANKY (KUJAVSKO)

Abstrakt: V létě roku 1919 podnikl Józef Kostrzewski, vedoucí Katedry prehistorie na univerzitě v Poznani, okružní cestu po polských muzeích. Dokumentační materiál, který tehdy sesbíral, je v současné době mimořádně cenný, protože v mnoha případech obsahuje jediné záznamy o vzácných předmětech z muzejních sbírek, které byly zničeny či ztraceny během druhé světové války.

Jedním z těchto předmětů je i fragment tordovaného zlatého nákrčníku s hruškovitými konci (typ ÄEG 376), nalezeného u Plebanky (dnešní okres Aleksandrów Kujawski) těsně před vypuknutím první světové války. Tento artefakt patří do skupiny prestižních ozdob považovaných za symboly moci, které jsou známy zejména z oblasti Skandinávie, a představuje jeden z mála ojedinělých nálezů tohoto typu na území jižně od Baltského moře. Je to také první nález svého druhu z území przeworské kultury. Výjimečný charakter tohoto artefaktu podtrhuje i skutečnost, že byl nalezen v žárovém hrobě – pouze tři z celkového množství asi 20 známých nákrčníků tohoto typu se našly v hrobech, z toho jenom jeden v žárovém hrobě (Heffinds na Gotlandu). Jelikož z uvedeného hrobu neznáme žádný další nálezový materiál, můžeme nákrčník z Plebanky datovat pouze rámcově do 3. století n. l.

Klíčová slova: Plebanka, Kujavsko – doba římská – przeworská kultura – zlatý nákrčník – hroby elity

In the summer of 1919 Józef Kostrzewski, head of the Chair of Prehistory of the University of Poznań and temporary head of the now defunct *Provincial Museum* in Poznań (Kostrzewski 1970, 111), embarked on his first review of museums in free Poland. Kostrzewski started his tour of a few weeks' duration at Włocławek (Kostrzewski 1970, 116–117). The material collected at that time, preserved in the form of sketches and descriptions in his private cata-

logue,¹ is invaluable today, often the only record on artefacts not documented elsewhere, destroyed or lost during World War II. One of these specimens is a fragment of a gold twisted bar neckring which in 1919 was held by the regional museum in Włocławek² (Fig. 1). This find raises obvious interest because it is one of a group of elite personal ornaments, almost all of them known from Scandinavian finds with just a handful recorded on the southern coast of the Baltic. This particular specimen remains virtually unknown in literature. Kostrzewski himself mentioned it only in the third edition of his prehistory of Wielkopolska: *złoty naszyjnik z Plebany w pow. Aleksandrowskim* ("gold neckring from Plebany in Aleksandrów County"; Kostrzewski 1955, 253). His information was repeated by Bonifacy Zielonka (1970, 163, 203) who nevertheless provenances this specimen – with some reservation – to a different Plebany, in Commune and County Radziejów³ (Zielonka 1970, 163, 203, plate 7: 10–14), and later, in a coded form, by Aleksandra Cofta-Broniewska (1979, no. 1390 – only citing the catalogue of Zielonka, as "Plebany, Radziejów County"). In this situation it is worth taking a closer look at circumstances of discovery and subsequent fate of this neckring, and by so doing, giving it a wider academic circulation.

Kostrzewski recorded that the neckring fragment was discovered at Plebany, a locality then in Nieszawa County⁴, "on lake Ostrowskie (...) in a sheepfold, when digg[ing] a pit, under a ro[ck/s] an ornamented pot, bones (and fr[ag]ment/s) of a gold neckring and piece[s] of copper"). The sketch, apparently life-size, shows a fragment of a neckring fashioned from a twisted bar with a so-called "pear-shaped" fastening (fractured or truncated, and distorted) retaining a hook-like catch with a half-round knob terminal; the outer face of the pear-shaped fastening is undecorated. Reconstructed from the drawing the length of this fragment would be ca. 95 mm, the thickness⁵ of the gold bar – ca. 4 mm (Fig. 1, 3:a).

The entry which opens with the following note: "Director Raczyński's son, Ciechocinek (died in the war)" leaves us guessing whether the neckring was discovered by this individual (this is less plausible) or submitted by him to the museum. He may be identified reliably as the son of Marian Raczyński (1864–1942), director of the spa in Ciecho-

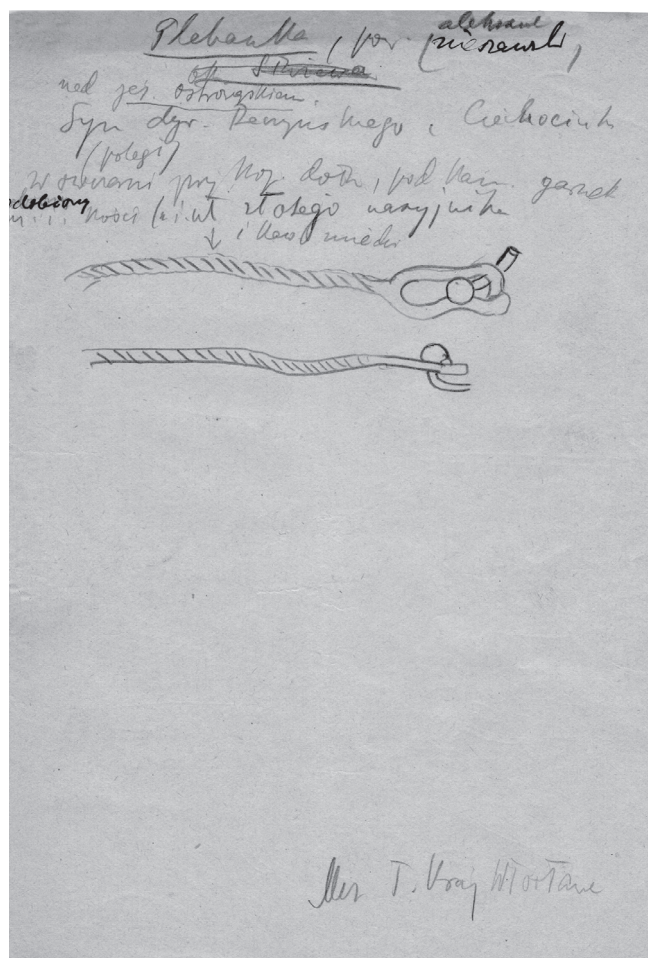

Fig. 1. Personal files of J. Kostrzewski – folder 72, file "Plebany" (scale 3:5).

Obr. 1. Osobní záznamy J. Kostrzewského – složka 72, soubor „Plebany” (měřítko 3:5).

ciniek from 1894 until 1927 (Hibner 1986). But here we get a problem, quite a perplexing one, because Jerzy, Marian Raczyński's only son, born in 1892, a recognized architect and architecture historian, actually died only in 1930 (Walicki 1931; Jonkajtys-Luba 1986; Kriegseisen 1995, 114). Jerzy, a subject of the Russian Empire, studied in the Berlin Polytechnic (*Technische Hochschule Berlin*) in Charlottenburg in 1911–1914, when the war broke out he returned to the then Kingdom of Poland and in 1915 was drafted to the imperial army and sent to Russia. In the spring of 1918 Jerzy returned to Poland but made his home in Warsaw where, starting from November, he served in the Polish army. Perhaps, some rumour about his death had reached Włocławek and in the summer of 1919 the museum staff of the museum was still unaware that Jerzy Raczyński survived the war and was living in Warsaw.

The review made in the regional museum in Włocławek (today: Muzeum Ziemi Kujawskiej i Dobrzyńskiej) drew

1 Personal files of Józef Kostrzewski are housed in the C. Norwid Public Library in Zielona Góra.

2 At that time: Muzeum Ziemi Kujawskiej (Bielowski 1929; Bielak 1985, 15–17; Kowalewska 2008, 5–9; Rocznik 2010, 8–13).

3 Possibly because this Plebany was already known for a Przeworsk Culture grave field (Late Pre-Roman Period and Early Roman Period). This material and the finds from a later investigation of the cemetery which – to be exact – lies in the village Pruchnowo bordering Plebany, were published recently by M. Andrałojć (1992), but with no references to a gold neckring.

4 Nieszawa was the seat of the Nieszawa County until 1932, then the seat has been moved to Aleksandrów Kujawski, however, the official name of the County changed into Aleksandrów (*powiat aleksandrowski*) only in 1948. Cf. a correction on the Kostrzewski's file (Fig. 1).

5 Measured across the twisted bar.

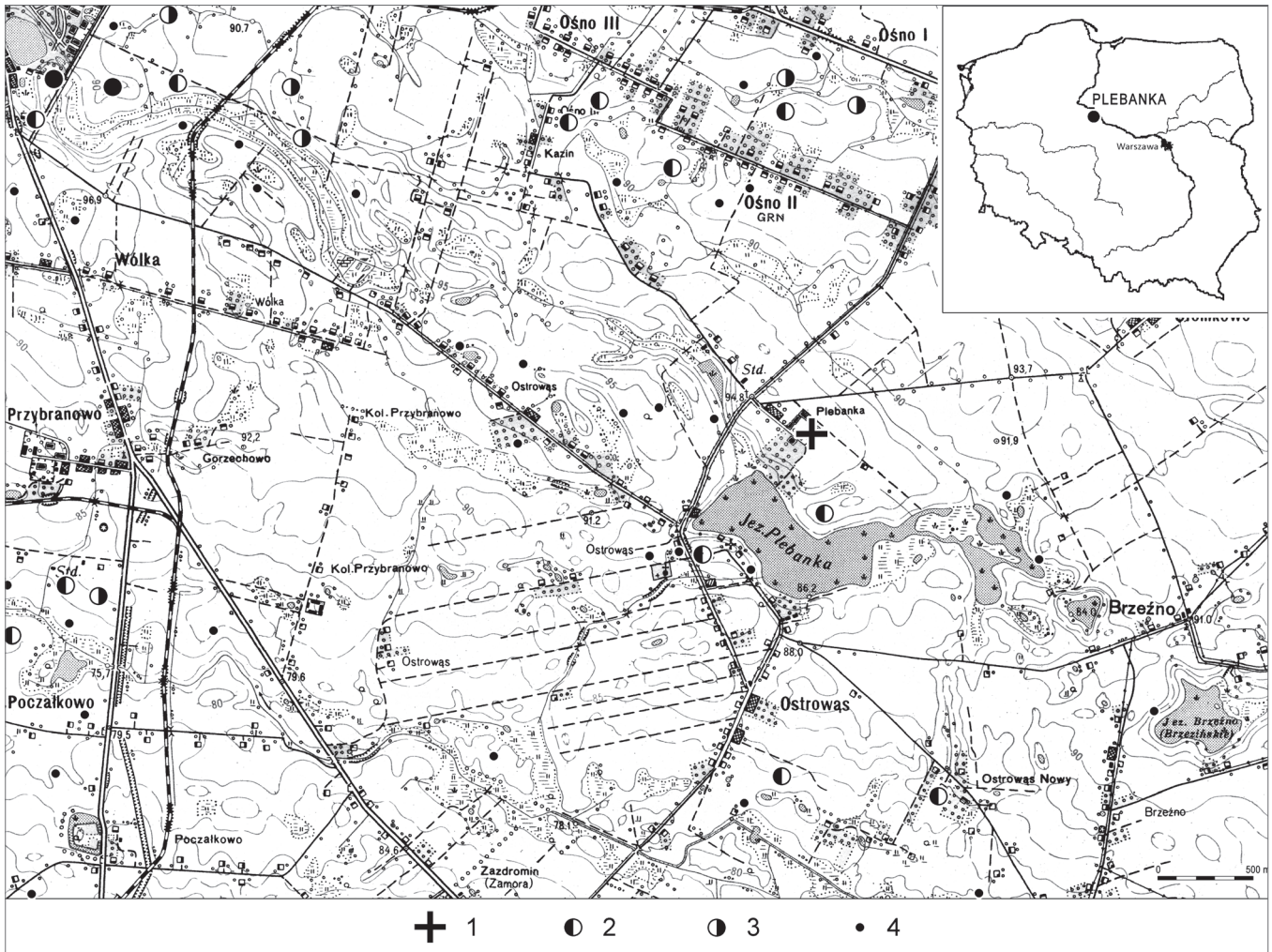

Fig. 2. Plebanka, Aleksandrów Kujawski County and its surroundings. 1 – findspot of the golden neckring; 2 – sites from the Early Roman Period; 3 – sites from the Late Roman Period; 4 – sites dated generally to the Roman Period.

Obr. 2. Plebanka, okr. Aleksandrów Kujawski a okoli. 1 – místo nálezu zlatého nákrčníku; 2 – lokality starší doby římské; 3 – lokality mladší doby římské; 4 – lokality datované obecně do doby římské.

a blank⁶ – in the surviving archival documentation there is no record of the neckring, neither are there any references to discoveries made at Plebanka. To make things worse still, during World War II most of the museum documentation was destroyed (Sobczyk 1989, 8; Kowalewska 2008, 8). And there is no record on the Plebanka neckring in the museum collections catalogue drawn up in 1912 by Marian Wawrzeńcki and then published (1913). This suggests that the neckring from Plebanka entered the regional museum in Włocławek between August 1914 (the return of Jerzy Raczyński from Berlin) and August 1915 (the drafting into the Russian imperial army). Closer circumstances remain unknown.

Little is known also about the pre-1945 archaeological collection of the museum in Włocławek. Stored in 1929 in “two great cabinets” (Bielowski 1929, 2; Sobczyk

1989, 7), these holdings were sorted in 1933 by Konrad Jażdżewski (Rocznik 2010, 23), from 1931 assistant at the State Archaeological Museum in Warsaw, who then took the position of the curator of the newly set up Archaeology Section in the museum in Włocławek. In September 1939 a part of the museum collections were evacuated to Poznań where, not without some losses, they survived the war, the remainder that stayed in Włocławek were scattered, the more valuable items presumably stolen – the survivors were recovered in 1945 (Królikowska 1963, 264–265; Bielak 1985, 17; Sobczyk 1989, 8; Kowalewska 2008, 8; Rocznik 2010, 27). It is unclear to which of these groups the gold neckring fragment from Plebanka belonged – but its only trace today is the file from Józef Kostrzewski’s catalogue.

The reference to “an ornamented pot” and “bones” discovered on the same occasion, and also, the deformation of the surviving fragment of the neckring visible on the

6 A kind personal communication from Paweł Sobczyk, MA, Archaeology Section of the museum in Włocławek.

NA HRANICÍCH IMPÉRIA EXTRA FINES IMPERII

JAROSLAVU TEJRALOVI K 80. NAROZENINÁM

Redakce: Ústav archeologie a muzeologie FF MU

Překlady: Jana Klíčová

Sazba a grafická úprava: Šárka Trávníčková

Vydaly Masarykova univerzita, Žerotínovo nám. 617/9, 601 77 Brno a
Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i., Čechyňská 363/19, 602 00 Brno

Vydání první, 2017
Náklad 500 výtisků

Tisk: Metoda spol. s. r. o., Hluboká 14, 639 00 Brno

ISBN 978-80-210-8579-4 (Masarykova univerzita)
ISBN 978-80-7524-008-8 (Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.)
